

GUIA PER A LA POSADA EN MARXA D'UN CAMÍ ESCOLAR

Índex

1. QUÈ ÉS UN CAMÍ ESCOLAR?.....	2
2. ANTECEDENTS.....	3
3. OBJECTIUS DEL CAMÍ ESCOLAR.....	4
4. QUI PARTICIPA EN UN CAMÍ ESCOLAR?.....	5
5. ON POSAR EN MARXA UN CAMÍ ESCOLAR.....	7
6. FASES D'UN PROJECTE.....	9
6.1. AVALUACIÓ INICIAL: ANÀLISI DE LA MOBILITAT I DE L'ESPai PÚBLIC.....	9
6.2. PLANIFICACIÓ DEL CAMÍ ESCOLAR: ACTUACIONS TÈCNiques.....	12
6.3. IMPLEMENTACIÓ DEL PROJECTE.....	14
6.4. AVALUACIÓ.....	19
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	9

1. QUÈ ÉS UN CAMÍ ESCOLAR?

És un itinerari senyalitzat i segur que poden seguir els nins i nines en els trajectes d'anada i tornada a l'escola. El camí té un origen (un o diversos punts de partida) i un final del trajecte, que sempre és el centre escolar.

Això vol dir que els infants van tots sols a peu pel carrer o amb companys de diferents edats per l'itinerari que té les condicions de més seguretat. També poden anar acompanyats d'altres persones adultes de la seva pròpia família o persones voluntàries, que participen en els acompanyaments.

En termes generals, a totes les ciutats europees, i Palma no n'és una excepció, ha disminuït la presència d'infants al carrer a partir de l'ús generalitzat del cotxe i el deteriorament de l'espai urbà com espai de convivència ciutadana. Encara que a partir dels 8 anys els nins i nines tenen la capacitat per a moure's tots sols per la ciutat, en la pràctica no ho fan. Les actituds parentals de protecció no afavoreixen l'autonomia dels infants i, de fet, la majoria mai van tots sols a escola, sinó que hi solen anar acompanyats d'una persona adulta. En el 70% dels casos són els pares i les mares qui fan els acompanyaments.¹

D'altra banda, caminar és una activitat saludable², la manera més senzilla de fer esport perquè incorpora l'exercici físic d'una forma natural i quotidiana. Anar a peu, a més a més, és econòmic, és ecològic i és ràpid, sobretot en desplaçaments curts.

¹ Audi Atitudes "Los niños, las ciudades y la seguridad vial: una visión a partir de la investigación" (2009)

² Segons l'Enquesta Nacional de Salut 2011-2012 per a la població infanto-juvenil (2 a 17 anys), un 26 dels infants i joves de Balears tenen sobrepès i un 9% obès, 7 punts per sobre de la mitjana estatal.

2. ANTECEDENTS

A Europa són iniciatives que neixen als països nòrdics i que s'han estès sobretot a Itàlia entorn al moviment "La città dei bambini" (1991), projecte que inspira el pedagog Francesco Tonucci. Un dels primers projectes era el de retornar l'autonomia als infants per anar a l'escola i tornar-ne : "A scuola ci andiamo da soli".

A França i als països francòfons aquestes experiències reben el nom genèric de *Pedibus*, Per a posar un exemple, només a la zona de *Grand Lyon* s'han desenvolupat 152 línies de *Pedibus* des del 2007. A la Gran Bretanya es coneix com a *walking bus* i a Alemanya com a *Schulwegbegleitu*.

A l'Estat espanyol, aquesta iniciativa ha estat promoguda sobretot a Barcelona, on el curs escolar 2012-2013 ja hi havia 44 camins escolars. També s'ha aplicat a altres ciutats com Saragossa o Segòvia..

El primer camí escolar que es va posar en marxa a Palma va esser el de Son Gotleu, camí que envolta tots els centres educatius del barri: el CEIP Gabriel Vallseca, el CC Corpus Christi, el CEIP Joan Capó, l'escoleta Sant

Josep Obrer i el CEIP Es Pont. Durant el curs 2014 / 2015 s'hi ha afegit el camí escolar de Can Capes (Col·legi La Milagrosa) i en projecte s'hi troben els següents: el de Son Pisà (CEIP Son Pisà), el de Son Cotoner (escola Santa Magdalena Sofia), el de Son Serra (CEIP Son Serra) i el de s'Arenal (CEIP Els Tamarells).

En aquest context, la incorporació dels camins escolars en el Pla de Mobilitat Sostenible de Palma (PMUS) ha suposat un canvi significatiu. El PMUS projecta els camins escolars com una de les mesures per impulsar hàbits de mobilitat més sostenibles i segurs a través de la participació, la conscienciació i la informació.

3. OBJECTIUS DEL CAMÍ ESCOLAR

Objectius generals:

- Afavorir una mobilitat sostenible, la mobilitat a peu
- Facilitar la mobilitat autònoma dels nins i nines als seus trajectes escolars
- Millorar la qualitat de vida dels infants i les seves famílies

Objectius específics:

- Millorar el coneixement del barri
- Millorar la capacitat d'orientació
- Identificar les situacions de perill/ seguretat viària
- Assolir hàbits de vida més saludables
- Reduir la congestió dels vehicles

4. QUI PARTICIPA EN UN CAMÍ ESCOLAR?

4.1. L'alumnat

La població diana és l'alumnat del cicle superior de l'educació primària (cinquè i sisè d'educació primària), si bé es considera que a partir dels 8 anys poden començar a anar tots sols a l'escola i tenen capacitats per identificar els perills de la via pública.

Cada centre escolar podrà, però, definir el col·lectiu participant a les activitats educatives i, a més a més, s'ha de tenir en compte que la posada en marxa d'un camí escolar té un impacte en tot l'alumnat del centre.

4.2. Les famílies

La participació de les famílies es pot canalitzar a través de les AMIPA, però el projecte de camí escolar s'adreça a totes les famílies de l'escola, siguin membres de l'associació o no.

La participació de les famílies pot tenir diferents nivells: com a acompanyants voluntaris als desplaçaments, en la valoració de la seguretat dels itineraris o simplement com a usuaris dels itineraris, ja que als seus desplaçaments a peu es beneficiaran de les millores de l'entorn urbà i de la percepció de seguretat.

4.3. El centre educatiu

És important que els objectius del camí escolar es puguin incorporar a les àrees curriculars i que es puguin posar en marxa dinàmiques participatives a la fase de diagnòstic i disseny del projecte amb els infants (treball d'aula, coneixement de l'entorn...).

El centre escolar ha de tenir un paper actiu a les diferents fases i propostes del projecte, a l'hora de respondre les enquestes, a les accions de divulgació a les famílies, a la posada en marxa d'activitats educatives... També ha de designar personal docent com a referent del projecte.

4.4. Les associacions i els establiments del barri

Es parteix del supòsit que una mobilitat sostenible afavoreix a tots els veïns i veïnades del barri. És convenient fer partícips les associacions del barri i també els establiments (comerços, oficines, apotecaries...) que es trobin a peu del camí escolar com a col·laboradors del projecte. És el que algunes iniciatives anomenen **comerç amic**.

4.5. L'administració

Diverses àrees i serveis de l'Ajuntament de Palma estan implicats en la posada en marxa Camí Escolar:

- Àrea d'Educació

- Àrea d'Igualtat, Joventut i Drets Cívics
- Àrea de Seguretat Ciutadana
- Àrea d'Infraestructures
- Àrea de Mobilitat

5. ON POSAR EN MARXA UN CAMÍ ESCOLAR

Tal com el seu nom indica, el camí escolar transcorre a l'entorn d'un centre educatiu, en un radi aproximat de 500 metres.

D'entrada es prioritzen els **centres d'educació primària**, per afavorir una mobilitat autònoma de l'alumnat a partir del tercer cicle. Ara bé, qualsevol centre educatiu –sigui d'educació infantil o d'ESO- que es trobi a la mateixa àrea geogràfica pot participar al projecte de camí escolar i posar en marxa iniciatives per a una mobilitat sostenible ajustades a la seva població escolaritzada.

Aspectes previs que s'han de tenir en compte:

- La localització del centre educatiu a una àrea urbana residencial.
- Un percentatge significatiu de mobilitat a peu als trajectes escolars
- La viabilitat. Tècnicament la ubicació del centre ha de possibilitar un itinerari o itineraris que permetin millors condicions de mobilitat perquè els infants es puguin desplaçar a peu sense perill
- La disponibilitat del centre escolar a participar-hi ratificada per la direcció o pel consell escolar. Els compromisos que adquireix el centre educatiu són els següents:
 - Participació a l'anàlisi de la mobilitat (passi a l'aula de les enquestes de mobilitat dels alumnes i pel que fa a les famílies, tramesa i recollida dels formularis)
 - Implementació d'activitats educatives relacionades amb el projecte (de coneixement de l'entorn, de seguretat viària, de foment de la mobilitat sostenible...)
 - Col·laboració en la divulgació de les activitats i del bon ús del camí escolar
 - Designació d'una persona del centre referent del projecte que pugui participar als espais de seguiment i en l'avaluació de l'ús del camí escolar

Altres criteris que es poden tenir en compte són:

- La realització de projectes de mobilitat sostenible i/o d'educació viària per part del centre educatiu, com per exemple els voluntaris d'educació vial, els projectes d'ambientalització de centres..

- L'execució de projectes de millora de l'entorn viari amb repercussió directa a l'accessibilitat de les persones, com per exemple les rutes saludables

Quan en un centre educatiu no es donen els criteris esmentats (ubicació, mobilitat a peu, viabilitat), tal vegada la proposta de camí escolar no sigui la més adequada. En canvi, es poden considerar altres actuacions de millora de la mobilitat sostenible escolar.

6. FASES D'UN PROJECTE

Cada projecte de camí escolar és diferent depenent de les característiques de l'escola, de l'AMIPA, del barri, etc. però tots comparteixen unes passes.

6.1. Avaluació inicial: Anàlisi de la mobilitat i de l'espai públic

En aquesta fase es du a terme una anàlisi dels hàbits de mobilitat de l'alumnat i una observació de l'espai públic. Es parteix, en primer lloc, del treball de camp per conèixer la situació de cada centre escolar en relació al barri (característiques de la trama urbana, connectivitat amb transport públic, equipaments comunitaris, teixit comercial...) i es complementa amb la realització d'enquestes de mobilitat a l'alumnat i a les famílies.

Aquesta primera fase de diagnòstic es tanca amb un informe de centre que serveix de referència per a les actuacions que s'han de dur a terme posteriorment.

6.1.1. Passi d'enquestes de mobilitat a l'alumnat

Amb les enquestes es tracta de conèixer bàsicament els hàbits als desplaçaments escolars dels nins i nines, el grau d'autonomia amb què es desplacen, els sistemes de transport que fan servir (vehicle privat, transport col·lectiu, bicicleta, a peu...), la distància que hi ha entre el seu domicili i el centre escolar, la percepció sobre l'itinerari que es segueix ...

Aquest model d'enquesta l'ha d'emplenar directament l'alumnat a l'aula.

S'annexa un qüestionari

6.1.2. Passi d'enquestes de mobilitat a les famílies

Les enquestes a les famílies aporten informació complementària del sistema modal de desplaçaments (motiu de l'ús del cotxe, disponibilitat a utilitzar mitjans alternatius...) i dels factors que contribuirien a permetre una major autonomia dels fills i filles.

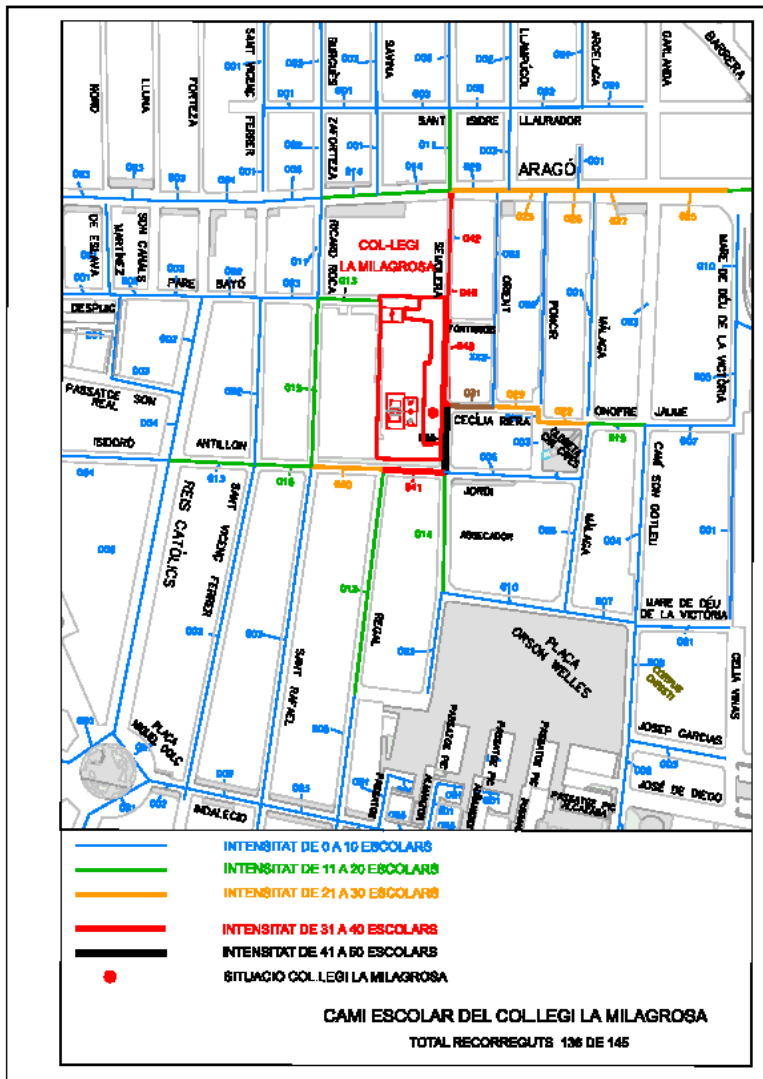
S'annexa un qüestionari

6.1.3. Localització dels itineraris seguits per l'alumnat

Paral·lelament a les enquestes els alumnes disposen d'un plànol dels carrers més propers a l'escola on han de localitzar els edificis i serveis de referència, i dibuixar el recorregut que segueixen de casa a l'escola.

No cal restringir aquesta tasca als alumnes que es desplacen a peu des de casa; també la poden fer els que fan una part del seu desplaçament a peu (des de l'autobús, des del punt d'aturada del cotxe...).

A partir d'aquest suport es podran conèixer els trams més utilitzats per l'alumnat i seleccionar els itineraris que haurien de constituir el futur camí escolar.

6.1.4. Informe de mobilitat

A partir de l'explotació estadística de les enquestes s'elabora un informe de mobilitat que servirà per configurar el pla d'acció.

Apartats de l'informe:

- a. Barris de residència. Grau de llunyania i proximitat
- b. Grau d'autonomia en els desplaçaments. Responsabilitat marental / parental dels acompanyaments
- c. Motiu de l'acompanyament
- d. Distribució modal dels desplaçaments casa / escola
- e. Sistema de desplaçament desitjat
- f. Temps invertit en el desplaçament
- g. Hàbits en l'ús del vehicle privat
- h. Situacions que afavoririen una major autonomia dels infants
- i. Valoració del recorregut

Per facilitar l'accessibilitat i la lectura dels resultats els serveis municipals assumeixen l'explotació estadística i l'edició en format PDF del document, així com de les conclusions finals.

6.2. Planificació del camí escolar: les actuacions tècniques

Una vegada conclusa la fase d'anàlisi de la mobilitat es formula una primera proposta de camí escolar a partir dels trams amb més intensitat de pas. Així com cada centre educatiu té la seva peculiaritat i adaptarà el camí escolar al seu projecte pedagògic, les propostes tècniques també s'adaptaran a les característiques urbanes de cada barri on s'emplaça: densitat de població, morfologia urbana, intensitat del trànsit rodat...

La informació aportada per l'alumnat a les enquestes de mobilitat es complementa amb:

- visites de camp que coincideixen amb les hores d'entrada i de sortida al centre
- recull d'aportacions d'informadors claus (professorat, policia de barri, membres de l'associació de pares i mares...)

Els serveis municipals (Mobilitat, Infraestructures, Seguretat Ciutadana) avaluen les propostes tècniques necessàries per posar en marxa el camí escolar des de la perspectiva de la seguretat i amb els següents objectius:

- Reduir el riscs als desplaçaments a peu
- Incrementar l'accessibilitat, en el sentit que tothom pugui desplaçar-se sense obstacles

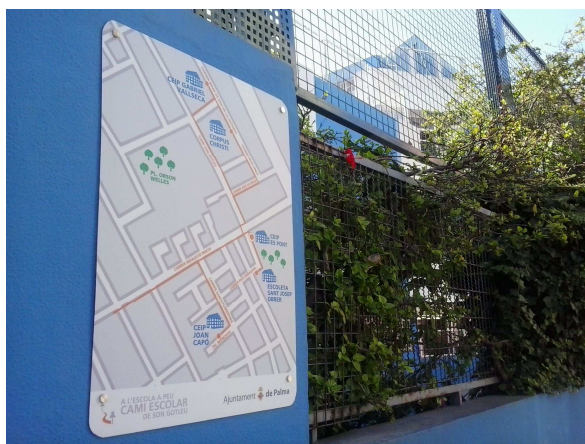
En conseqüència, i encara que recullin un flux important de pas, s'eliminaran del trajecte les vies que no compleixin les condicions de seguretat per l'amplària de les voravies, la intensitat del trànsit...

Les propostes es temporalitzaran en funció de criteris (imprescindible / convenient) i de disponibilitat pressupostària.

Tipologia d' actuacions
Reparació de voreres (paviment en mal estat, rebaixar voreres...)
Ampliació voreres davant les entrades al centre escolar
Reordenació i/o substitució de places d'aparcament
Reubicació del mobiliari urbà, contenidors...perquè dificulten la visibilitat
Instal·lació d'elements reductors de la velocitat
Instal·lació de senyalitzacions verticals i/o altres dispositius d'alerta
Repintada dels passos de vianants
Instal·lació de nous passos de vianants
Instal·lació de semàfors
Reordenació dels sentits de la circulació
Tancament puntual dels vials
Instal·lació d'elements tipus pilons per evitar l'estacionament de vehicles a les voreres
Altres

Aquesta fase acaba quan s'ha senyalitzat la ruta a seguir. El model de senyalització, que s'ha d'ajustar a les característiques de la trama urbana, es fa amb marques vials i panells informatius. Les marques vials són de color taronja i es col·loquen a les voreres, a una distància unes de les altres d'uns 15 metres. Els panells informatius reproduïxen la ruta a escala i s'instal·len a les façanes exteriors del recinte escolar i a altres punts d'interès. Esdevenen un punt d'informació per a totes les famílies del centre, així com per a tota la comunitat.

6.3. Implementació del projecte

6.3.1 Activitats educatives

En relació als infants és clau el conjunt d'accions educatives que s'aniran fent al llarg del curs i que els acostaran al camí escolar. A través del catàleg d'activitats educatives del Palma Educa l'Ajuntament de Palma posa a disposició del centres educatius les activitats següents:

Tresca i troba el teu camí de la teva escola

L'objectiu d'aquesta activitat és donar a conèixer el traçat del camí escolar, així com prendre consciència de les alternatives al vehicle per desplaçar-se al centre escolar, anar a peu i en transport públic.

La part central de l'activitat és un recorregut pel camí escolar. A partir de diferents jocs es treballen qüestions relacionades amb la seguretat viària, el medi ambient, la localització i l'orientació i el coneixement de l'entorn. També es realitzarà una prova per conèixer els avantatges del camí escolar.

La sortida es complementa amb una cloenda, en què es fa una posada en comú dels aspectes positius i dels aspectes de millorar del camí escolar

És una activitat adreçada a l'alumnat de cicle superior i que té una durada aproximada de 90 minuts.

Trobareu més informació al següent enllaç

http://www.palmaeduca.cat/p_activitats/index.php?modulo=actividades&accion=actividad&id=1005&opcion=None

Circuit d'educació infantil

L'objectiu d'aquesta activitat és instal·lar un parc infantil de trànsit al pati de l'escola i d'aquesta manera fomentar l'educació vial entre els escolars més petits de Palma. Hi ha a disposició del professorat una maleta didàctica.

Aquest circuit s'adreça als alumnes d'educació infantil de 3, 4 i 5 anys.

Educació viària al centre

L'activitat es du a terme dins les aules (1 h aproximadament), on amb el suport de material didàctic, es descobreix una proposta curricular adequada als diferents nivells educatius per formar els escolars en normes bàsiques de seguretat viària i comportament a la ciutat.

Nivells educatius i objectius a treballar:

Educació primària:

Primer curs: conèixer la Policia local i les seves funcions, i el que ens envolta a la ciutat.

Segon curs: caminar per la teva ciutat, travessar el carrer amb seguretat.

Tercer curs: conèixer els diferents tipus de vies i els hàbits de comportament com a passatger.

Quart curs: conèixer les principals normes viàries i de civisme, i els senyals verticals.

Cinquè curs: conèixer i identificar la resta de senyalització vial.

Sisè curs: conèixer la bicicleta i els seus components, saber circular amb seguretat.

Aquesta activitat la du a terme el Servei d'Educació Viària de la Policia Local de Palma

Trobareu més informació al següent enllaç

http://www.palmaeduca.cat/p_activitats/index.php?modulo=actividades&accion=tema&id=90&opcion=none

A més de les activitats del catàleg de Palma Educa, els centres disposaran d'una relació de recursos electrònics sobre mobilitat sostenible.

Cada centre educatiu valora a quina matèria curricular es vincula el projecte de camí escolar educació física, ciències del medi...)

6.3.2. Activitats divulgatives

Les accions de divulgació s'encaminen a fer entendre el perquè d'un projecte que té per a objectiu que els infants vagin a peu i tots sols a l'escola.

Circulars informatives

Es faciliten models de circulars informatives per a les famílies

Recursos web

Una de les primeres accions divulgatives consisteix a compartir els resultats de l'informe de mobilitat amb la comunitat educativa a través de la pàgina web del centre, eina que permet anar documentant tot el procés de camí escolar

Presentacions a pares i mares

Tallers i xerrades informatives per donar conèixer el projecte i la posada en marxa del camí, d'una durada aproximada d'1 hora. Es pot incloure una visita valorativa de l'itinerari proposat

Serveis i entitats socials

Si bé el camí escolar s'adreça, en primer lloc, a la comunitat educativa (alumnes, pares i mares i professorat) també és una millora que repercuteix a totes les persones residents a la barriada, pel que fa a la seguretat viària i l'accessibilitat.

S'inclouen així presentacions a serveis i entitats socials del barri (centres de salut, associacions de veïnats i veïnades....)

Comerç amic

El comerç de proximitat esdevé un punt de referència per als infants que van tots sols a l'escola, els quals saben que poden acudir-hi i demanar ajuda si es troben amb alguna dificultat, permetent que cridin per telèfon (a l'escola, a la família...), fent-los costat davant una incidència o demanda concreta (si han pres mal, es troben indisposts /es, ha plogut i s'han banyat, necessiten fer ús del bany...).

Si el teixit comercial de la barriada ho permet, també es duen a terme accions de difusió i captació d'establiments col·laboradors.

6.3.3. L'inici del camí

El model de camí escolar que impulsa l'Ajuntament de Palma correspon al de **rutes autònomes** que afavoreixen la mobilitat a peu i l'autonomia dels infants en els desplaçaments escolars. Es promou que els infants a partir de 8 anys puguin anar sols a l'escola mentre que els més petits hi han d'anar acompanyats per una persona adulta (pare, mare, padrins, veïnats.....). El model de rutes autònomes no implica l'absència de supervisió dels menors, sinó que tota la comunitat (mestres, establiments col·laboradors, altres pares i mares....) exerceix una supervisió indirecta.

Una passa prèvia són els **tallers informatius amb l'alumnat de cicle superior**, que per l'edat, tenen les capacitats i habilitats teòriques per desplaçar-se per la ciutat de manera autònoma. Aquests tallers tenen una durada aproximada de 40 minuts i es duen a terme les jornades anteriors a la posada en marxa del camí. En el taller es comenten els resultats dels informes de mobilitat, les obres de millora que s'han realitzat a l'espai públic i s'assenyalen els avantatges d'anar a peu.

Sempre i que l'escola ho consideri es poden impartir també a altres nivells educatius

En aquets tallers es lliuren els distintius per a les motxilles *A l'escola a peu*. Aquest identificador es pot completar amb una tarja amb algunes dades com el nom del centre escolar on està escolaritzat el menor o un telèfon de contacte.

Cada centre escolar pot ajustar el projecte a les seves característiques i al grau d'implicació i col·laboració de pares i mares. A països de tradició anglosaxona és habitual el model de camí escolar tipus *Pedibus*, amb uns punts de recollida dels infants i un monitoratge en els acompanyaments, que poden dur a terme serveis professionals (monitors/es contractats), personal voluntari, pares i mares que de manera formal assumeixin aquest paper. Si l'escola i l'AMIPA opten per aquest model se'ls oferirà assessorament i suport per a posar-lo en marxa.

En termes generals, es comença el camí escolar quan tots els agents implicats consideren que es donen les condicions acceptables

- Quan s'han executat les obres de millora viària considerades imprescindibles per a millorar la seguretat viària

- Quan s'han duit a terme activitats educatives amb els alumnes
- Quan s'ha donat a conèixer a tota la comunitat educativa l'itinerari i el seu funcionament
- Quan s'ha senyalitzat la ruta a seguir

6.4. Avaluació

L'avaluació de cada projecte es realitza de manera continuada, amb la periodicitat que s'acorda amb cada centre escolar.

Indicadors

- impacte: centres adherits, infants escolaritzats al centre/participants a les diferents activitats
- grau de participació de les famílies
- principals resultats informes de mobilitat
- principals resultats de les sortides de valoració de l'entorn
- nombre i tipus d'intervencions tècniques executades/previstes
- nombre i tipus d'activitats educatives executades/previstes
- nombre i tipus d'activitats divulgatives executades / previstes
- pressupost

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

La ciutat dels infants

<http://www.lacittadeibambini.org/spagnolo/home.htm>

Recursos educatius Medi Ambient i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

<http://www20.gencat.cat/portal/site/mediambient/menuitem.718bbc75771059204e9cac3bb0c0e1a0/?vgnextoid=904f5ac67c597210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>

Camí escolar, espai amic

<http://w110.bcn.cat/portal/site/CaminsEscolars>

Guía educativa por una movilidad escolar, sostenible y segura

http://www.absostenible.es/fileadmin/agenda21/documentos/a21Escolar/Guia_movilidad_A21E.pdf

Audi Attitudes- Iniciativa social de Audi. "Los niños las ciudades y la seguridad vial. Una visión a partir de la investigación"

http://www.attitudes.org/wpcontent/download/cuadernos_de_reflexion/15_Los_ninos_las_ciudades_y_la_seguridad_vial_Una_vision_a_partir_de_la_investigacion.pdf

Pla de mobilitat urbana sostenible. Ajuntament de Palma

http://www.palmademallorca.es/portal/PALMA/RecursosWeb/DOCUMENTOS/1/1_81316_2.pdf